

Prínosy a limity antropologického prístupu k tanečnému výskumu

Laura Kolačková

Výskumu ľudového tanca sa venujem už niekoľko rokov. Zameriavala som sa na rôzne témy, ako v teoretickej rovine, napr. možnosti uplatnenia semiotickej analýzy párových ľudových tancov zo Slovenska, tak aj v rovine praktickej, napr. život členov folklórneho súboru alebo komodifikácia ľudového tanca v produkcii pre turistov na príklade tzv. Folklore show. Mojou aktuálnou výskumnou témou sú súčasné tanečné príležitosti v mestskom prostredí, ktoré označujem ako folklórne aktivity. Je nepochybné, že tanec, a nielen ľudový, má v dnešnej spoločnosti svoju ustálenú pozíciu. Dôkazom toho je široké spektrum podujatí, medzi ktorými nájdeme aj mnohé využívajúce rôzne prvky z hudobno-tanečnej ľudovej kultúry. Folklórne aktivity sú organizované v pravidelných intervaloch a sú hojne navštevované. Doterajšie bádateľské skúsenosti ma donútili zamyslieť sa nad využívanými výskumnými metódami. V príspevku by som rada predstavila môj subjektívny pohľad na prínosy a limity antropologického prístupu k výskumu tanca.

Antropologický prístup k štúdiu tanca

Antropologický prístup rozpracovalo v odborných štúdiách viacero popredných tanečných vedcov, ako napr. Adrienne L. Kaeppler (1978), Judith Lynne Hanna (1979) či Suzanne Youngermann (1975). Tanečnému výskumu sa súhrnne venuje aj o niečo mladšia publikácia s názvom *Dance in the Field: Theory, Methods, Issues in Dance Ethnography* (2004). V prostredí Česka sa dlhodobo venuje antropologickému štúdiu Daniela Stavělová (2003).

Hneď na úvod predstavím základné metodologické východisko antropologického štúdia tanca vychádzajúce zo štúdie S. Youngermannovej, ktorá definovala štyri všeobecné aspekty. Prvým dôležitým východiskom je téza, ktorá vníma tanec nielen ako fyzický produkt, ale zároveň ako kultúrny proces prebiehajúci v určitom čase a priestore. Druhý bod poukazuje na to, že tanec robí viditeľný spôsob, akým je uskutočňovaný. Ďalším aspektom je vnímanie tanca ako udalosti, teda behaviorálneho procesu, ktorý je súčasťou určitého kultúrneho kontextu. Napokon je tanec súbor predstáv, pocitov a emócií.¹ Tanec je zároveň špecifickým prostriedkom komunikácie. Skrze neho sa môžeme dostať

¹ Suzanne Youngerman, Method and Theory in Dance Research: An Anthropological Approach. *Yearbook of the International Folk Music Council* 7, 1975, s. 116 – 117.

k hlbšiemu poznaniu o spoločnosti a jej premenách: „Je tedy především úkolem taneční antropologie podrobněji se touto sférou lidského počínání zabývat, neboť taneční projev jako prostředek nonverbální komunikace může pomoci dešifrovat či lépe pochopit mnohé zásadní společenské procesy.“²

Oblasť tanečného výskumu by mala pokrývať nasledujúce body. Tanečná antropológia hľadá odpovede na otázky, čo je tancované, teda formálne aspekty tanca. Ďalej sleduje spôsob, akým je tanec vykonaný, ako je pohyb uskutočnený (berie do úvahy vplyv ďalších skutočností, napr. stavbu tela, každodennú činnosť). Sleduje správanie aktérov pri tanci, ale aj počas celej tanečnej udalosti. Kládne si otázku, kto sa zúčastňuje celého procesu, kto je účastníkom tanca a za akých okolností. Napokon zisťuje, akú úlohu má tanec v kultúre, v jej normatívnej, estetickej a symbolickej dimenzii symbolizujúcej rôzne spôsoby myslenia, aktivít a postojov. Cieľom tanečného výskumu by malo byť spojenie všetkých zmienovaných bodov, ktoré boli od seba oddelené. Podrobná analýza tak bude viesť k syntetizujúcemu štúdiu tanca.³

Metódy tanečného výskumu

Keďže antropologické štúdium tanca vychádza zo sociálnej a kultúrnej antropológie, je prirodzené, že základné metódy vychádzajú z rovnakej disciplíny. Základnou metódou je dlhodobý terénny výskum s opakovaným alebo sústavným pobytom v teréne. Dôležitou technikou sa stáva pozorovanie, ktoré môže byť v prípade tanečného výskumu často aj zúčastnené. Návštevy v teréne sú doplnené informáciami z osobných interview, ktoré môžu byť štruktúrované, pološtruktúrované alebo neštruktúrované. Do úvahy sa berú aj neformálne diskusie prebiehajúce počas zúčastneného pozorovania. Dobrým zdrojom informácií sú aj správne vedené zápisky z terénu (či už útržkovité informácie poznačené priamo na pozorovanom podujatí alebo aj z terénnych denníkov). Zaujímavý pohľad môže odkryť aj autoetnografický prístup, kedy si výskumník všíma sám seba v teréne, to ako interaguje, ako sa cíti. Neoddeliteľnou súčasťou je aj zhotovovanie a zber audio-vizuálneho materiálu. Vzhľadom na to, že tanec je fenomén existujúci v čase a priestore, nám môže vizuálny materiál pomôcť pri neskoršej interpretácii dát. Metódy môžeme rozšíriť aj využitím analýzy tanečnej formy a štruktúry a ďalších metód odvodených z lingvistiky, semiotiky a pod.

² Daniela Stavělová, Daniela. „Jak se dnes v Čechách tancuje. Otázky taneční antropologie“. *Národopisná revue*, roč. 13, č. 2. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2003, s. 67.

³ Suzanne Youngerman, Method and Theory in Dance Research: An Anthropological Approach. *Yearbook of the International Folk Music Council* 7, 1975, s. 117.

Hody Slováckeho krúžku
v Prahe – postupné
peniknutie do skúmanej
komunity, 2022.
Foto: archív autorky.

Kto skúma tanec a ako sa vo výskume zohľadňuje pozícia výskumníka?

Jedným z dôležitých faktorov výskumu je vnímať subjektivitu bádatela a jeho doterajšie skúsenosti. Pozíciu vo výskume ovplyvňuje napr. jeho pohlavie, vek a v prípade tanečného výskumu aj tanečná kompetencia. Výskumník je rovnako dôležitý ako skúmaný objekt. Základným rozdelením je pozícia *inside* a *outside*, teda sledovanie javu z vnútra alebo zvonka. Dôležité je, či je výskumník členom komunity alebo ju sleduje zvonka. Pozícia nie je vždy stabilná, počas výskumu sa môže meniť. Napr. moje pozorovanie na besedách u cimbálu bolo spočiatku nekontaktné, iba s formálnou komunikáciou a pod. Členov krúžkov som predtým nepoznala a neovládala som ani tanečný repertoár (tance som sa učila v priebehu besied). Na jednom z posledných sledovaní ma ale účastníci pozvali sadnúť si k ich stolu so slovami „Veď ty si už naša.“ Pravidelnými návštevami v teréne sa výskumník dostáva bližšie k ľuďom a v niektorých prípadoch dokonca môže preniknúť do komunity.

S pozíciou sa dá veľmi kreatívne pracovať, o čom svedčí napr. nová monografia *Tíha a beztíže folkloru: Folklorní hnutí druhej poloviny 20. stololetí v českých zemích* (2021). Autorský tím pozostávajúci z desiatich členov v nej vedome narába so svojou pozíciou *insiderov*, *outsiderov*, ale sleduje aj mieru skúsenosti so skúmaným fenoménom.

Tanečný dom Šej haj hoj v Brne – zúčastnené pozorovanie, 2022. Foto: Anna Folklová.

Osobná skúsenosť s „iným tanečným svetom“

Som aktívnou interpretkou ľudového tanca. Vo svojom voľnom čase vyhľadávam podujatia, na ktorých sa ľudový tanec objavuje (napr. tanečné domy, kurzy tancov, besedy u cimbálu). Môj záujem však nie je vyhranený iba na „folklor“, ako sa mu medzi členmi folklórneho hnutia hovorí. Mám rada rôzne retro párty či swingové tančiarne. Tieto podujatia však spája spoločná črta, ktorou je tancovanie v páre, resp. v uzavretom párovom držaní a zachovanie určitej tanečnej etikety.

V lete v roku 2022 som sa v rámci rozlúčky so slobodou mojej priateľky ocitla na párty v známom tanečnom pražskom klube. Z výberu podnikníka som nebola nadšená, cieľom stretnutia však bolo potešiť budúcu nevestu, na ktorej počesť sme sa zišli. V partii ľudí som bola jediná aktívna tanečnica venujúca sa ľudovému tancu. Na párty som sa necítila príjemne, ale hneď na mieste som nevedela určiť dôvody týchto pocitov. Sledovala som odlišný spôsob tanca a párovej komunikácie, rozdielne hranice osobného priestoru či morálnych princípov (ako napr. veľmi rýchle osobné zblížovanie tancujúcich). Okrem toho som mala potrebu porovnávať už spomínané podujatia, ktoré bežne vyhľadávam ja a zdôvodňovať, v čom sú iné a prípadne lepšie. V tú chvíľu som si všimla svoju silnú zainteresovanosť v súčasnej výskumnej téme. Z *insidera* vo folklórnom hnutí som sa nečakane ocitla v pozícii *outsidera* v rozdielnom tanečnom svete. Pocítila som silnú potrebu vymedzovania identity. Ja som „folkloristka“ a kto sú títo účastníci párty užívajúci si hudbu v štýle R'n'B či house?

Tieto úvahy ma dovedli k uvedomeniu si potreby dostatočnej reflexie pri tanečno-vednom výskume, ale aj potrebu vnímať skúmaný fenomén v širšom kontexte (v tomto prípade mestského prostredia). Nejde síce o objavné zistenia, avšak pre začínajúceho vedca, výskumníka ide o nepreskočiteľnú súčasť jeho bádateľskej dráhy.

Záver

V poslednej časti zhrňujem benefity, prínosy alebo aj prípadné limity spomínaného antropologického prístupu k výskumu a štúdiu tanca. Vychádzam zo svojich doterajších bádateľských skúseností.

Prínosy:

- Za najväčší prínos antropologického prístupu k výskumu tanca považujem pochopenie súvislostí a vhlad priamo do vnútra skúmaného javu, ktorý môže byť často pre vonkajšieho pozorovateľa nedosiahnuteľný.
- Prístup umožňuje získať inú perspektívu či pohľad na skúmaný jav. Ten umožňuje skrze tanec zistiť niečo o spoločnosti ako takej.
- Jednou z najdôležitejších metód antropologického prístupu je terénny výskum. Pobyt v teréne odкрýva nové tematické oblasti a výskumné otázky, ktoré by bez neho mohli ostať nepovšimnuté.
- V prípade prijatia skúmanou komunitou sa znižuje riziko štylizovaného správania sa respondentov.
- Malý odstup, ktorý môže vyplývať z *inside* pozície, má nesporne svoje výhody, ak si svoju pozíciu bádateľ uvedomuje a vie s ňou kriticky pracovať.

Limity:

- Pre tanečný výskum je špecifická aj nutná znalosť „tanečného jazyka“ – a nielen to. Je potrebné ovládať aj znakové kódy a spôsob symbolického vyjadrovania socio-kultúrneho prostredia, v ktorom sú všeobecne zdieľanou skúsenosťou.
- Z určitého uhla pohľadu môže byť nevýhodou aj časová náročnosť terénneho výskumu. Na získanie kvalitatívnych dát musí ísť o dlhodobý výskum s opakovanými návštevami v teréne.
- V prípade citovej zainteresovanosti môže výskumníka stiahnuť dianie. Tzn. je výskumník, ale nespráva sa tak. Môže mať potrebu porovnávať, hodnotiť či zasahovať do diania.
- Subjektivita môže mať vplyv na interpretáciu dát prejavujúcu sa nedostatočným nadhľadom. Preto je potrebná kritická reflexia pozície vo výskume.
- Malý odstup a zainteresovanosť môžu spôsobiť, že si výskumník nevšima detaily alebo ich berie za samozrejmosť.

Literatúra

Buckland, J. Theresa (ed.). *Dance in the Field: Theory, Methods, Issues in Dance Ethnography*. London: Palgrave Macmillan, 1999.

Hanna, L. Judith. Movements towards Understanding Humans through the Anthropological Study of Dance. *Current Anthropology* 20, 1979, s. 313 – 339.

Kaepler, L. Adrienne. Dance in Anthropological Perspective. *Annual Review of Anthropology* 7, 1978, s. 31 – 49.

Stavělová, Daniela. „Jak se dnes v Čechách tancuje. Otázky taneční antropologie“. *Národopisná revue*, roč. 13, č. 2. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2003, s. 67 – 69.

Stavělová, Daniela a kol. *Tíha a beztíže folkloru – Folklorní hnutí druhé poloviny 20. století v českých zemích*. Praha: Academia, 2021.

Yongerman, Suzanne. Method and Theory in Dance Research: An Anthropological Approach. *Yearbook of the International Folk Music Council* 7, 1975, s. 116 – 133.

Text vznikl v rámci projektu „Současné podoby lidového tance v městském prostředí“ riešeného na Akadémii múzických umení v Prahe a podporeného z prostriedkov účelovej podpory na špecifický vysokoškolský výskum, ktorú poskytlo MŠMT v roku 2022.